

Az erdélyi kapitalizmus társadalomtörténete

A nemzetiségi múlt társadalomtörténeti vizsgálódásainak szakterületén szaporodnak az interdiszciplináris módszerek hasznosításával megírt tanulmányok, az Erdélyt, a Partiumot, a Bánságot felölelő szintézisigényű munkák. Imreh István és Csetri Elek *Erdély változó társadalma* című kitűnő tanulmányát módszerében (részben) és tematikus kapcsolódásban Egyed Akos tanulmánykötete* követi. Itt hangsúlyozzuk a kapcsolódás szót s annak szélesebb értelemben vett jelentését, mert ténylegesen erről van szó. Olyannyira, hogy ma a két tanulmánykötet ismeretében bátran állíthatjuk: reménytelen vállalkozás lenne bárki részéről az egyik vagy a másik kizárásával közeledni a társadalomtörténet problematikájához.

Amíg Imreh és Csetri a történeti statisztika, demográfia és szociológia hármas, náluk egymást feltételező s az ebből adódó összefüggésekben struktúra- viszonyrendszereket teremtő módszerükkel közelítik meg tárgyukat, addig Egyed Akos mindemellett módszerébe — természetesen a kutatott „anyagbázis alapján” — a néprajz, az antropológia, a jog, a közgazdaság metodológiáját is bevonja, „anélkül, hogy felolvadna benne, elveszítené önállóságát, mert kérdéseit a történelemtudomány módszerével, a történeti idő sajátos szerkezetét szem előtt tartva oldja meg”. (6.)

Egyed kérdésfelvetése: „honnan jött és merre tartott a történelem folyamata az 1848-as polgári forradalom és az első világháború közötti történeti időszakban, mit örökölt az akkori nemzedékek a korábbi történeti korszaktól, és mivel gazdagították azt” (7.) — valóban a civilizáció fogalmával közelíthető meg. Ez viszont nem olyan fogalmi rév, amelytől a szerző ne tudna eltávolodni, sőt a terminus a maga formai, tartalmi értékében, a kötet második részében csoportosított tanulmányokban, s azok közül is főleg a paraszti gazdálkodást és életmódot, valamint a városfejlődést taglaló aspektusokban bontakozik ki.

„A Falu, város, civilizáció — szokatlan könyvcím” — írja Egyed az „Olvasóhoz” intézett sorai elején, s azt kell mondanunk, tényleg az. És ugyanakkor frappáns. A feudalizmus „életkerete” valóban a falu, a kapitalizmusé viszont a város, az urbanizáció s az ezzel járó civilizáció. S a kötetben tematikailag e kettő objektívalódik. Közlebbi történelmi környezetünkben is a falu—város—civilizáció fejlődési sort alkot, s ez sémában is felfogható. Különben Egyed Akos az erdélyi kapitalizmus társadalomtörténeti vázlatával szerkezetileg a rendelkezésére álló adattömeget optimálisan rendezzi az interdiszciplináris módszer eszközeivel. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az 1848-at megelőző falu társadalmának tipológiájára tett kísérlete. Tipológiájában 2650 falu és mezőváros „számbavehetetlenül gazdag egyedi viszonyait mindössze néhány fő társadalmi típusra vezeti vissza”, és ebben a tipológiában nemcsak a falu társadalma, hanem az egész erdélyi feudális képződmény viszonyrendszereként jelenik meg. (9.) A gazdaság és társadalom egymást feltételező aspektusainak tipológiai alakzatokban való feloldása lehetővé teszi a horizontális és vertikális összefüggések feltárását, a rendszerben elfoglalt helyének pontosítását s a részek közti viszonyok minőségének számbavételét.

Az osztály- és rétegviszonyok kimutatása éppen a fentebbiekből következően csakis a „falukeret” nyújtotta reális tényállás alapján történhet a statisztika, a demográfia és a szociológia eszközeivel. Ez vezet el a mikrostrukturális modell megalkotásáig. S hogy ezt mennyire a maga történeti konkrétságában igyekszik megragadni, arra bizonyíték az a több tényező szempontra, amely egyrészt a már említett interdiszciplináris módszerből, másrészt meg Egyed Akos kutatói felkészültségéből adódik. S ha már itt tartunk, azt is leírhatjuk, hogy a kötet éppen azért alkot egységes egészet, mert a részek egymást feltételezik, vagyis az alapvető struktúra-viszonyrendszerek modelljeinek kidolgozása után Egyed lényegében nem csinál mást, mint időben és térben követi ezek további alakulásait és módosulásait. A modelleket a *Jobbágyrendszer és jobbágyfelszabadítás Erdélyben*

* Falu, város, civilizáció. Kriterion Könyvkiadó. Buk., 1981.

című nagy fejezet első részében dolgozza ki, ami aztán mintegy igényli a probléma továbbvitelét és vizsgálatát a tőkés viszonyok közt is.

Nyilvánvaló, hogy a rendkívül bonyolult erdélyi gazdasági és társadalomképződmény a nyugati feudalizmusnak egy módosultabb formája, s ez elvi síkon is komoly problémákat vet fel. Először is magának a feudalizmusnak a valóságos identitását: van-e hűbériség? Beilleszthető-e az erdélyi feudalizmus abba a tipológiai sorba, amely világtörténelmileg a patrimoniális és szabad feudalizmus között helyezkedett el? S melyik nyugat-európai altípus vonatkoztatható Erdélyre, a Partiumra, a Bánságra?

Van egy belső indíték, amely csak a kötet tanulmányainak végén erősödik meg az olvasóban, az tudnillik, hogy Egyed az erdélyi kapitalizmust genezisében igyekszik megragadni. Ami kérdésben megfogalmazva így szólna: melyek azok a feudalizmus kori struktúráviszonyok, amelyek a kapitalizmus kezdeteinek osztályszerkezetét fogják alkotni? A gazdasági viszonyokban mi a tőkeképző elem, s hol jelentkezik ez a legkorábban? Az első esetben Egyed kézenfekvő evidenciából indul ki; az erdélyi falu, a feudális társadalom képletéből két tényezőt emel ki: a földtulajdon „struktúráképző” mivoltát és a rendiséget. A földtulajdon nem magyarul meg mindent, azt is tudnunk kell, ki használja a földet, mire és hogyan; a rendiség sem csupán a birtok- és a földtulajdon-megosztás eredménye. A kettő, bár feltételezi egymást — a rendi státus rendszerint földbirtokkal és tulajdonnal jár együtt —, de a politikai hatalom is rendiséget képező erő. Egyed Ákos helyesen jár el, amikor az osztálykritériumról sem feledkezve meg, a rendi képződményeket mint relative mobil társadalmi testeket fogja fel. Az azok közti érintkezési pontokat a mikrostruktúrák szintjén igen eleven képekben érzékelteti, úgy mint a jobbágy és a zsellér, a jobbágy és a szabad, a zsellér és a szabad, a kispnemes és a szabad elem viszonyát a faluközösség hétköznapi valóságában. Ugyanakkor a szokás és státus elhatároló tényeinek erejét is felvillantja.

Hangsúlyoznunk kell, hogy az erdélyi falu társadalmi típusainak kidolgozása az a döntő mozzanat Egyed kötetében, amely lehetővé teszi számára olyan, eddig nálunk kevésbé megközelített kérdések boncolgatását, mint a társadalmi közösségek és struktúrák viszonyrendszerei az egyes faluközösségeken belül, valamint az erdélyi falu társadalmi típusainak, etnikai viszonyainak felvázolását, „különös tekintettel a magyar etnikumra”. Mindezek kidolgozásában nagy tömegű statisztikai adatot használ, azokat csoportosítva, osztályozva folyamatszerűségeket állapít meg; az erdélyi falu tipológiája: a feudális, szabad, vegyes falu s ezek altípusai — társadalomtörténetileg és elméletileg egyaránt igen jelentős eredmény. Mert megerősödik egy korábbi tudományos vívmány, s ugyanakkor — és ez igen lényeges — feltárul előttünk a maga konkrét történetiségében a feudalizálódás folyamatszerűsége mennyiségi és minőségi jegyeivel, kibontakoznak ennek formái a későbbi megszilárdult és bomló fázisaiban, valamint a tőkés viszonyok közti átalakulásai. Az eredményt Egyed Ákos két földrajzi, illetve történeti véglet (Francia- és Oroszország) közé illesztve fogalmazza meg: „Ezekhez viszonyítva az erdélyi falurendszerben jelentősebb súlya volt a szabad falunak és a vegyes típusú falunak, s ezáltal az egész feudalizmus kori erdélyi falurendszer sajátos színfolt Európa térképén. Különösen az, ha mindehhez az etnikai viszonyokat is hozzáfoglaljuk.” (25.) Tovább vive a gondolatot, Egyed arra a megállapításra jut, hogy az erdélyi feudális társadalom mikro- és makrostruktúrái közösséggé is rétegzettek, amit a tulajdonviszonyok alakulására vezet vissza. Nem a földhasználat—birtoklás—tulajdon sémájához merevít dokumentumanyagát, hanem ebből adódóan földhasználat—földtulajdon—szolgáltatás alakzataiban vizsgálja a kérdést. Ebből következően igen jelentős összefüggéseket mutat ki, pl. a jobbágyközösségnek (mint teljes faluközösségnek) vagy a faluközösségen belüli külön közösségeknek a politikai hatalomhoz (a földesúrhoz) való viszonyában. Kitér az ún. ceremóniális alap megteremtésére, ennek jelentőségét a falu életvitelében a néprajz és társadalomantropológia eszközeivel igyekszik bemutatni.

Magát a függőség rendszerét a szerző a termelési folyamatban kialakultnak fogja fel, amelynek egyes formáit a szokásjog szabályozza, tartja életben. A termékjáradék mint a többlet elvonásának sajátos formája hagyományos jellegű, mert a szokásjog köti a politikai hatalom kezét, de a szokásjog nevében apellálhat a jobbágy a földesúri túlkapások ellen, mint ahogyan azt meg is teszi. Tehát helyesen jár el Egyed, amikor a szolgálattelvés és a termékjáradék mozgástendenciáját a szokásjoghoz köti, mert a földesúr és a személyileg függő helyzetben lévő jobbágy viszonya éppen a szokásjog alapján bizonyos fokig szerződéses viszony, kölcsönös elvárásokra épül. A szerző árnyalt problémafelvetését mutatja például, hogy arra is kíváncsi, vajon a szokásjog kinek kedvezett: a jobbágyoknak vagy a földesúrnak? (28.) Végül soron e tekintetben ismert az eredmény, de hogy maga

a folyamat hogyan játszódott le, az már kevésbé. Márpedig az önismeret egyik alapjává a történelem is akkor válik, ha a gazdasági, társadalmi, politikai, ideológiai stb. tények és jelenségek mögött a folyamatok láncszerű összefüggéseit képes bemutatni. Egyed Ákos hasonló módon közelíti meg a már említett teherviselés mozgástendenciáját a szokásjog függvényében. Amikor a földesúr a robot növelésére törekedett, a szokásjog a jobbágy mellett volt, viszont a demográfiai viszonyok alakulása, a népszaporulat a földesúri szándékokat segítette; a jobbágygazdaság, hogy a nagyobb tehertől megszabaduljon, a fiatal családot is az apai, vagyis a nagycsaládban tartotta, ezért a földesúr közvetlenül beleavatkozik a családi viszonyok alakulásában, ha úgy látja jónak, nősít-házasít. „A jobbágycsalád munka- és szolgáltató képességének folytonossága érdekében”. S nem véletlen az, hogy Weber nyomtatékosan hangsúlyozza a bírói hatalom intézményének fontosságát a feudális viszonyok alakulásában, mert ott, ahol a bírói hatalmat az illető faluban a földesúr szerezte meg, ott a község előbb-utóbb függőségbe jut. S a szabad faluközösség önállóságának egyik alapvető elve éppen a bírói intézménnyel való önrendelkezési jog.

Egyed, miután kidolgozza a feudális típusú jobbágyfalú „függésstruktúráját”, fontos elvi kérdést tesz fel: lehetséges-e a jobbágy önállóságáról beszélni? Válasza logikusan következik abból az előzetes elemzésből, amely kimutatta, hogy az erdélyi feudalizmus körülményei között „korlátozott nemesi földtulajdonjog” volt érvényben az úrbéri vagy jobbágyföld fölött. Vagyis a földesúrnak de facto haszonélvezeti joga volt a jobbágybirtok fölött, amely a jobbágy családi örökségének tárgyát képezte. Ezt fokozta az a tény, hogy a gazdasági felszerelés, a munkaeszközök (az állatállomány is) a jobbágy személyes tulajdona.

Visszatérve az előbbi kérdéshez, Egyed rámutat, hogy — a már említett állapot folytán — a jobbágy viszonylagos önállóságot élvezett. S ugyanakkor itt következik a mi kérdésünkre is részleges válasz, a földesúri birtokon a robotot a jobbágy saját felszerelésével és állataival végezte, valamelyest az oroszországihoz hasonló módon. A jobbágnak ugyanakkor a faluközösség mint „életkeret” bizonyos védelmet nyújtott a földesúrral szemben. (Itt csupán az a probléma, hogy a jobbágyközösség egyetemesen nem kezeskedett tagjai teherviseléséért; a község tagjai külön-külön a földesúr és a szokás megszabta mértékben családonként viselték a terhet, robotot és a termékjáradékot.) Ennek ellenére a faluközösség fő funkciója — írja Egyed — „a gazdasági élet, a termelés rendszerének kialakítása és védelme volt”. (30.) A faluközösség funkciója, amelyet az 1820-as gyergyószárhegyi konkripció alapján érzékeltet a szerző, erősen hasonlatos — mármint a korabeli szöveg tartalma — ahhoz, amelyet Marx, majd Weber az indiai faluról idéz. Itt, amellelt hogy az agrárszervezet e tradicionális formája Kelet-Európában, különösen Erdélyben, a XIX. század elején is kimutatható, fontos megállapítás az, amely az ilyen közösségi képződményekről utókori mentalitásban kialakított erősen „igénytelennek” ismert egységesítő képlet árnyalását célozza. „A jobbágycsalád háztartásának szükséglete több volt, mint a családtagok élelmiszer-s ruházati minimuma, magában foglalta a jobbágycsalád társadalmiasodásával kapcsolatos szükségleteket is.” (31.) Egyed többek között Kalotaszeg példáját is megemlíti e tekintetben. Anélkül, hogy részleteznék, e kérdés felvetésének fontossága vitathatatlan, vagyis a ceremoniális alap előteremtése a jobbágygazdaság egyik fontos feladata volt, s kihatásában maig érvényben lévő következményekkel járt.

A község hagyományos életvitele és magartásformái nemcsak a jobbágyfalú, hanem a zsellér-, szabad vagy a vegyes falú esetében is messzemenően rendszabályozta az egyént, s ha el is hagyta eredeti közösségét, az új helyen éppen a közösségek rendi rétegződésénél fogva ugyanolyan közösségbe került bele, amely viszonylag hasonló normákat állított fel vele szemben. Erdélyben, de általában véve is a kettős függőség volt érvényben, egyrészt a földesúri, másrészt a saját rendi közösségéé.

A zsellér- és bányászfalú típusainak leírása után a szerző a szabad paraszti, határőr katona, nemesi-libertinus és a vegyes falvak típusait, valamint ezek al-típusait vizsgálja. Ez esetben is a cél a saját szerű struktúrák képződési folyamatainak és megnyilvánulásainak a kidolgozása. E falutípusokat is közösségekként fogja fel, jellegzetes gazdasági-társadalmi, életmód-, magartás- és etnikai közösségekként. Az eltérés például a jobbágy-, zsellér-falutípusok és a szabad, határőr, nemesi-libertinus falutípusok közt nyilvánvaló. Ez utóbbi típusokban jórészt magántulajdonosok közösségeivel van dolgunk. A község fő funkciója a kisbirtokosoknak ugyanabban a formában való újratermelése, valamint a katonailag értékes elem önmagát felfegyverezni tudó képességének megőrzése. Itt a közösségek formáit és tartalmi aspektusait a társadalmi differenciáltság mellett az etnikai megoszlás is jellemzi, akárcsak a jobbágy- és zsellér-falutípusok esetében. Ez vi-

szont már nem érvényes a határorkatona-falutípusra, ugyanis ezt etnikai elvek szerint szervezték. A rendi jelleg különösen e jogilag szabad személyek közösségeiben jut érvényre. S a communitas nem más, mint ennek a különöz rendiségnek a kifejeződése. Hasonló rendiség hordozói a nemes és libertinus faluközösség típusai. Az említett típusok — a katonafalu, nemesi és libertinus falu — mind a központi hatalom által létrehozott, státusukban időről időre megerősített képződmények, amelyek aztán e különös szabadság és rendiség megőrzésében alkalomadtán eszmei argumentációként is szolgáltak. E közösségtípusok demokratizomusa csak befelé, a közösségen belül volt érvényes, de azt is erősen korlátozta a vagyoni differenciálódás dinamikája; kifelé viszont zárt volt. E közösségek viszonyát a más, nem azonos státusú közösséggel vagy annak egyéneivel szemben sajátos öntudat, rendiségtudat jellemezte. Ez az elkülönülő, elkülönítő elv érvényesült a jobbágy, a zsellér stb. tudatában is, úgy mint a közösség tudata vagy az egyénben az illető közösséghez tartozás tudata.

Ez érvényes az etnikailag vegyes lakosságú faluközösségre is, csakhogy itt a vagyoni differenciálódás mikrostruktúráképző erejéhez társult az etnicitás természetszerű elve is. Egy falu két vagy több közösség; a társadalmi és etnikai viszonyok kapcsolódását jelzi. Ennek falutípusonkénti kimutatását s egyáltalán a kérdés fontosságát Egyed Akos így indokolja: „Először az, hogy a faluközösség sajátosságaihoz szervesen hozzátartozik az etnicitás, az etnikai jelleg, másodsor az, hogy az 1848-as forradalom, amely a feudalizmusból a kapitalizmusba közvetlenül átvezet, nemcsak társadalmi, hanem nemzeti forradalom is volt, s következőképpen a társadalmi osztályok és faluközösségek magatartásformáit a társadalmi helyzet mellett az etnikai hovatartozás is befolyásolta. Harmadik motivációként azt is megemlíthjük, hogy e kérdés tisztázásával mindeddig adós historiográfáink, holott a romániai magyarság történeti tudata e tisztázás nélkül szegényebb és egyoldalúbb.“ (47.) Egyed Akos falutípusonként és társadalmi kategóriánként vizsgálja fel a magyar etnikum előfordulását, s kimutatja, hogy a falusi magyarság nagyobb része a vegyes falvakban lakott, de jelentős volt a magyar jobbágyfalvak száma is. A magyar falvak érdekei és törekvései az 1848-as forradalomban, akárcsak a nemességé, megoszlottak; ez magyarázza, hogy a forradalom szociális és nemzeti célkitűzéseinek megvalósításába nem egységesen kapcsolódtak be. Szélesebb síkon éppen a sajátos erdélyi etnicitásból következett, hogy 1848-ban mindezek a közösségek saját alternatívát választottak.

Mint láttuk, az erdélyi feudalizmus nem a nyugat-európai fogalmával írható le, attól eltérő jegyeket mutat, sajátos egymás mellett élő struktúrákat hozott létre, s ezt az 1848-as forradalom politikai aktusa sem tudta jakobinus módon megoldani, a forradalmat követően porosz utas megoldás született. A parasztság feudális kötöttségeinek felszámolása sem aktusjellegű, bár döntő mozzanata kétségtelenül az 1848-as forradalom jobbágytörvénye volt, hanem hosszú folyamat, amelyben a kompromisszum jutott kifejezésre. Mert a hatalom struktúrája sem volt egységes, a polgárság nem a demokratikus forradalom révén vált az uralom részesévé, hanem a földbirtokos nemességgel kötött kompromisszuma révén. S mint ahogy annak idején Erdélyben, a Partiumban és a Bánságban is a feudalizálódás folyamata lassan, különböző tendenciákat mutatva vert gyökeret, ugyanez érvényes a tőkés termelés meghonosodásának folyamatára.

Világosan kell látnunk, hogy a feudalizmus mint nyugati képződmény behozott, adaptált, hasonlóan a kapitalizmus is; ez utóbbi kezdete az osztrák merkantil jellegű felemás, államilag szorgalmazott és irányított vállalkozási forma. Az egyéni vállalkozási, vagyis a tulajdonképpeni tőkés termelési forma kibontakozása sokkal későbbi. S Egyed ennek előzményeit és körülményeit vizsgálja, kutatja. A parasztság erősen rétegződött állapota feloldódik, amely most a földdel rendelkező és ezzel egyáltalán nem rendelkező agrárnépesség jelenlétében jut kifejezésre. Viszont a személyileg szabad, vagyonilag deklasszált falusi tömeg — bár ez a kapitalizmus előfeltétele, de — még nem jelenti a tőkés viszonyok térhódítását. A rendelkezésre álló szabad munkaerőt foglalkoztatni kell, mégpedig tőkés termelési formák közt. A kérdés az, hogy Erdélyben, a Partiumban, a Bánságban milyen kapitalisztikus jellegű agrár és ipari jellegű vállalkozási formák alakulhattak ki, amelyek képesek voltak felszívni a szabad munkaerőt, s ha igen, akkor milyen mértékben? Egyed a problémát a kötet második részének tanulmányaiban vizsgálja.

A közlekedésben, a kommunikációban beállt változás felszámolja a kis vidékek zártságát, elszigetelődését, a rendiséget az osztályképlet váltja fel, az annak megfelelő vagy éppen annak ellentmondó tudatformákkal. A vasútépítés folyamata, a vasút gazdasági és művelődéstörténeti jelentősége, a vasutat igénybevevők száma (1870—1888 közt 4 410 639-en utaztak) apróságoknak tűnhetnek, de

Egyed rendkívüli logikai kapcsolásaiban, az összefüggések építésében megvan a maguk helye. Ugyanis ezek mögött a kor legsajátságosabb vonásai húzódnak meg. Az erdélyi kapitalizmus legjellemzőbb megnyilvánulása talán a hitel- és bankügyletekben exponálható. Mert a hitelszervezet alakulásában továbbra is döntő szempont éppen az etnikai elv. Kétségtelen, az általános fellendülés időszakában, valamint az ezt követő és ciklikusan ismétlődő válságok körülményei között elhanyagolható lenne „a hitelintézetek nemzetiségének” megvizsgálása, ugyanis a külföldi illetőségű tőkéhez viszonyítva gyengék voltak. De ha ezeket az intézményeket úgy tekintjük, mint bizonyos közösségi törekvések eszközeit, szorgalmazóit, akkor már távolról sem így áll a dolog. Ezzel Egyed Akos tisztában van, és nem véletlen, hogy a belső pénztöke és ipar ilyen jellegű aspektusaira is felhívja a figyelmet.

A több mint fél évszázados kapitalisztikus jellegű fejlődés, amely az 1848–1914 közti időszakot öleli fel, vázlatoszerű Egyednél, de ez a vázlat értékes! Logikusan következik abból a strukturális elemzésből, amelyet a *Hagyomány és változás az erdélyi falu életében a kapitalizmus korában* című fejezetig megírt. Értékes, mert minőségileg új dimenzióba helyezi a falu tőkés fejlődésének problematikáját. Kimutatja azokat a strukturákat, amelyek leginkább képesek voltak alkalmazkodni az új körülményekhez, az egész földtulajdonviszony újrendeződéséhez. A kis- és nagybirtok tőkés jellegű gazdálkodásában tájegységenként körvonalazza azokat a tényezőket, amelyek lehetővé tették s elősegítették az új gazdálkodási formák és módozatok meghonosodását, mindebben a piac szerepét. A paraszti birtok és gazdálkodás alkalmazkodási folyamatát a tőkés követelményekhez a maga sokszínűségében vizsgálja tájegységenként, s ezek közt birtoktípusonként rámutat azokra a földrajzi, éghajlati stb. ténytényezőkre is, amelyek az akkori technika fejlettségi szintjén gyorsították, illetve lassították a piacra való termelést. Az alkalmazkodás dinamikája és irányzatai vidékenként nagy eltéréseket mutatnak, ennek ellenére elindult egy folyamat, amely minden korlátozottsága ellenére változást idézett elő a falu, a paraszti társadalom szerkezetében, az életmódban. S ez a viszonylagosan mozdulatlan társadalmi test, a parasztság adja első áldozatait az iparosodás és a városiasodás kezdeti forradalmában, részben ő is élvezi, de meg is színyli annak első látványos eredményeit. Egyed mindezt, valamint a civilizáció minőségét, a munkásság első szervezkedéseinek sajátos vetületeit kitűnő érzékkel eleveníti fel.

Talán nem túlzunk, ha azt állítjuk, hogy Egyed Akos tanulmánykötete, amely az egymást feltételező részek kapcsolódásából, összefüggéseiből megalkotott egész, határátkelő hazai nemzetiségi történetírásunkban. Minden fejezete egy-egy kis alkotás, amely kiindulási alapja lehet egy nagyobb szintézisnek. Az Imreh István és Egyed Akos képviselte történetírás elmozdította a históriát a gazdaság- és társadalomkutatás irányába.

Deák Ferenc illusztrációja